Οἱ Σελδζοῦκοι τοῦρκοι κατὰ ταῦτα ὁριστικῶς κατέχοντες τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ κεντρικοῦ ὀροπεδίου ἀπὸ τοῦ 1116 μ. Χ. εὑρίσκοντο ἐντὸς χώρας, τῆς αὐτῆς φύσεως πρὸς τὴν τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος, τῆς Ὑπερωξειανῆς. Τῷ ὄντι αἱ στέππαι τῆς Ὑπερωξειανῆς, αἱ ὀάσεις, αἱ ἀμμώδεις ἔρημοι αὐτῆς ἐπανευρίσκονται καὶ ἐν τῷ κεντρικῷ ὀροπεδίῳ τῆς Μ. Ἀσίας [1]. Ἡ φύσις ὅθεν τοῦ κεντρικοῦ τούτου ὀροπεδίου διηυκόλυνε τὴν μόνιμον ἐγκατάστασιν τῶν Σελδζούκων ἐν χώρᾳ φύσει νομαδικῇ, νομάδων αὐτῶν [2]. Ἂς ἐξετάσωμεν τώρα ἐν τῷ ἑφεξῆς κεφαλαίῳ τὸ ζήτημα τῆς συμβιώσεως ἐν τῷ κεντρικῷ ὀροπεδίῳ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἐν πρώτοις γεννᾶται τὸ ἐρώτημα ἂν ἦτο δυνατὴ συμβίωσις τῶν τούρκων, λαοῦ νομαδικοῦ, μετὰ τῶν ἑλλήνων (ἢ ἑλληνιζόντων), λαοῦ μόνιμον οἴκησιν ἔχοντος.

Μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν ἀγωγὴν τῆς ἀνθρωπότητος καθόλου εἶχε τὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἐδάφη ποιμενικῶν νομαδικῶν λαῶν τόσον στενὴν ἐπικοινωνίαν εἶχαν μὲ ἐδάφη πολιτισμένων λαῶν, ὥστε ἡ ἱστορία ἀμφοτέρων νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ χωρισθῇ.

Ὅπως σήμερα λαοὶ νομαδικοί, ἐκτεινόμενοι εἰς μεγάλας ἐκτάσεις, ἀσκοῦν τόσον μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν γειτόνων των, συνεχῶς εἰς τὰ ἐδάφη αὐτῶν ἐπιπίπτοντες, τὰ σύνορα αὐτῶν διαταράττοντες, ὥστε νὰ εἰσβάλλουν τέλος ἐντός, ἐγκαθιστάμενοι εἰς αὐτά, ὑποτάττουν, διαταράττουν τὸν πολιτισμόν των, ὃν καὶ καταστρέφουν, ἐν ᾧ οἱ ἴδιοι βραδέως ἐξ αὐτοῦ ἐπωφελοῦνται. Οὕτω εἰς τὰς στέππας καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἡ μετανάστευσις ἦτο συνεχής. Εἰς τὰς νομάς, ἄνευ μονίμων οἰκήσεων, νομαδικαὶ ὁρδαὶ ἐπλανῶντο, αἵτινες λόγῳ τῆς ἀνάγκης τῆς συνοχῆς, ἐμφανίζονται σταθερῶς ὠργανωμέναι. Ἔχομεν ὑπ' ὄψει πῶς ἐν ταῖς πεδιάσι τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης τοιοῦτοι νομαδικοὶ λαοὶ εἰσέβαλον ὁ εἷς τὸν ἄλλον διώξαντες· οἱ Σκύθαι τοὺς Κιμμερίους, οἱ Σαρμάται τοὺς Σκύθας [3], οἱ Ἄβαροι τοὺς Σαρμάτας, οἱ Οὖννοι τοὺς Ἀβάρους, οἱ Τάταροι τοὺς Οὔννους, οἱ Τοῦρκοι τοὺς Τατάρους. Τοιοῦτος νομαδικὸς πολεμικὸς λαὸς ἦσαν οἱ Σελδζοῦκοι Τοῦρκοι.

Οἱ Σελδζοῦκοι ἐλθόντες εἰς Μ. Ἀσίαν βεβαίως δὲν εἶχον ἀποβάλει τὸν

---

[1] Fr. Ratzel, Völkerkunde [2], Leipzig, 1895, Τόμ. Β' 383.

[2] Περὶ τοῦ φυσικοῦ παράγοντος ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἰδὲ Ernst Bernheim Lehrbuch der historischen Methode, Leipzig, 1908, σ. 636 ἑ.

[3] Ἂν, καθ' Ἡρόδοτον, πρέπῃ ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὸ ὄνομα Σκύθαι τὴν εἰδικὴν ἐθνογραφικὴν ἔννοιαν· Weber-Riess Αὐτόθ. σ. 115 ἑ.

χαρακτῆρα τοῦ νομαδικοῦ των βίου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ῥοπὴν πρὸς ἐκδίκησιν, τὰς τυχοδιωκτικὰς πράξεις καὶ τὴν λῃστείαν. Αὐτὸς ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον εἰρηνικὸς ποιμενικὸς βίος τῶν νομάδων προάγει εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ ποιμενικὴ ῥάβδος μεταβάλλεται ἐν τῷ ἅμα εἰς ὅπλον. Κατὰ τὸ φθινόπωρον, ὅταν ἐκ τῆς νομῆς ἐπανέλθουν οἱ ἵπποι καλοθρεμμένοι καὶ ἡ δευτέρα κουρὰ τῶν προβάτων τελειώσῃ, τότε ἀναλογίζεται ὁ νομὰς ὅσας ἐπιδρομὰς πρὸς ἐκδίκησιν καὶ λῃστείαν ἀνέβαλε νὰ ἐκτελέσῃ ἕως τότε, περιπτώσεις δηλαδὴ

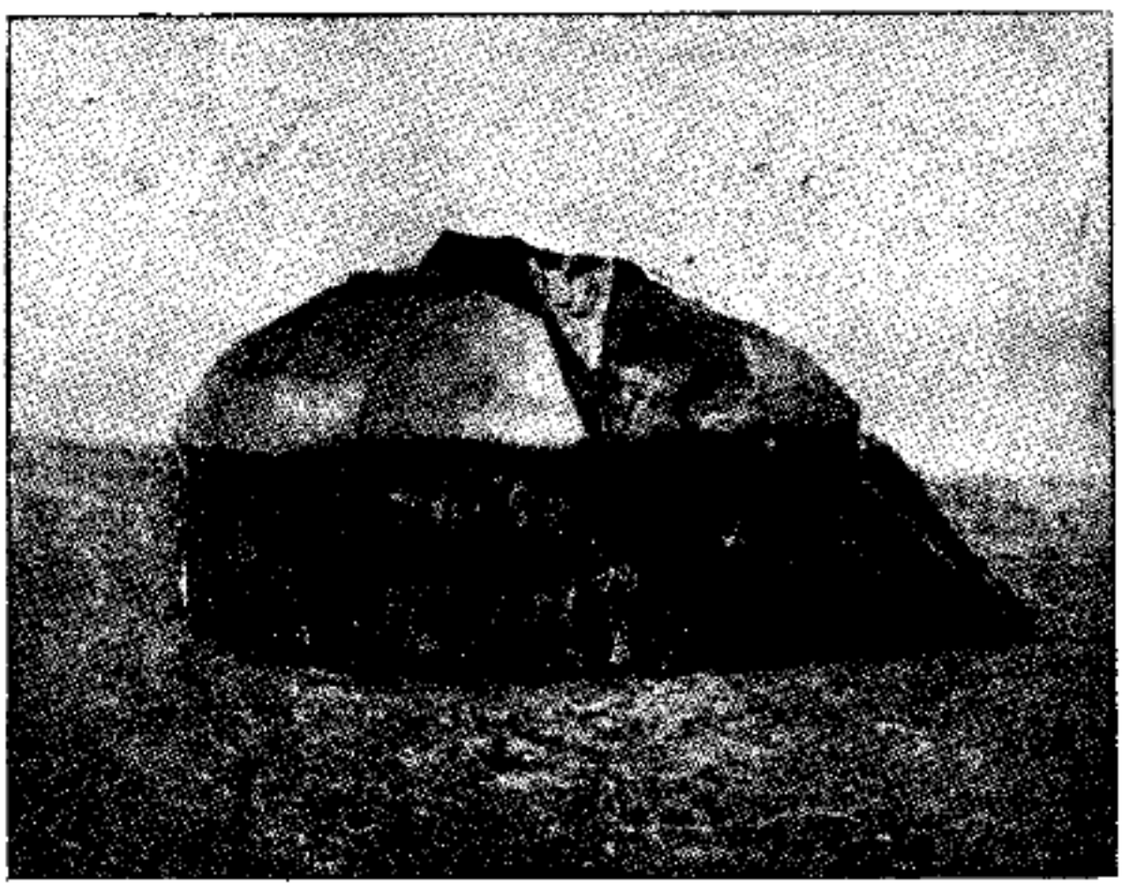

ΣΚΗΝΗ ΚΙΡΓΙΣΙΑ ΕΓΚΑΤΕΣΤΗΜΕΝΗ (ΙΔΕ ΚΑΤΩΤ. Σ. 118 ΣΗΜ.)

πάσας αὐτοδικίας, δι' ἀμφισβητούμενον δίκαιόν του, διὰ ζητήματα τιμῆς, ἢ ἐκδίκησιν αἵματος. Ἡ ἔφεσις τυχοδιωκτικῶν πράξεων ἐνισχύει τὴν χαρὰν διὰ τὴν κατάκτησιν. Σήμερον ἀκόμη οἱ Τουρκομάνοι τῆς Δυτικῆς Ἀσίας διεξάγουν ὠργανωμένας λῃστρικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰ συνοριακὰ περσικὰ ἐδάφη, αἵτινες δίδουν εἰς ἡμᾶς ἔννοιαν τῆς παραδεδομένης ἐχθρότητος μεταξὺ τῶν δύο ἀσιατικῶν χωρῶν τοῦ δυτικοῦ Τουρκεστὰν καὶ τῆς Περσίας, τοῦ Τουρὰν καὶ Ἰράν.

Ὁ ἱστορικὸς ῥόλος τῶν πολεμικῶν καὶ ἀεικινήτων τουρκικῶν φύλων, ὡς τῶν Σελτζούκων, ὅταν εἰσέτι ἔζων ἐν τῇ Ὑπερωξειανῇ, εὗρισκε τὸ πλήρωμά του σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν ἐν ταῖς ἀποπείραις πρὸς διάσπασιν τοῦ ἰρανικοῦ πεπολιτισμένου κόσμου. Τὰ θέλγητρα τῶν θησαυρῶν τῶν κρυπτομένων εἰς τὰς συνορευούσας πεπολιτισμένας χώρας, τυχοδιωκτικὴ φαντασία

ἐξ ἄλλου, μεταβάλλουν τοὺς νομάδας εἰς κοινοὺς λῃστὰς καὶ τώρα καὶ τότε [1].

Τὴν μέχρι τοῦ δεκάτου λοιπὸν αἰῶνος πολυάνθρωπον καὶ πλουσίαν Μ. Ἀσίαν ἀνεπανορθώτως κατέστρεψαν εἰσβαλόντες οἱ Σελδζοῦκοι, διὰ σφαγῶν, δῃώσεων καὶ ἐρημώσεως, ὧν πολλὰς μνείας ἔχομεν ἐν ταῖς βυζαντιναῖς πηγαῖς [2]. Οὕτω ἵνα ἀναφέρω μόνον τινάς, ὁ Σκυλίτσης περὶ τῆς ἐν ἔτει 1067 εἰς Καππαδοκίαν ἐπιδρομῆς λέγει. «Οἱ δὲ τὴν ἑῴαν κατατρέχοντες Τοῦρκοι... ἐκτρέχουσιν ἄχρι Καισαρείας, καταληϊζόμενοι πάντα καὶ καταστρέφοντες καὶ πῦρ αὐτοῖς ὑπανάπτοντες. Καὶ τῷ σηκῷ τοῦ μεγάλου καὶ περιωνύμου Βασιλείου εἰσπηδήσαντες δηοῦσι μὲν ἅπαντα καὶ τὰ ἱερὰ καθαρπάζουσι, προσραγέντες δὲ καὶ τῇ τοῦ ἁγίου σορῷ, τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ λειψάνῳ δρᾶσαί τι πονηρὸν οὐδαμῶς ἠδυνήθησαν· προκατησφάλιστο γὰρ καὶ περιεδεδόμητο κτίσμασιν ὀχυροῖς χρόνου δεομένοις πολλοῦ πρὸς καθαίρεσιν. Τὰ δὲ τὰς ὀπὰς περιστέλλοντα θυρίδια χρυσῷ καὶ μαργάροις ἐξειργασμένα καὶ λίθοις ἐξαίρουσι καὶ τὸν ὅλον κόσμον ὁμοῦ συμφορήσαντες αἴρουσιν ἐκεῖθεν, παραδόντες πολλοὺς τῶν Καισαρέων σφαγῇ καὶ τὸν ναὸν καταχράναντες. Κἀκεῖθεν ὑποστρέψαντες διέρχονται τοὺς εἰς Κιλικίαν ἄγοντας στενωπούς, μηδενὸς προγνόντος τὴν τούτων ἔφοδον καὶ τοῖς Κίλιξιν ἐπιφανέντες ἐκπλήκτως ἐμφόβως εἰργάζοντο, φόνον πολὺν ποιοῦντες τῶν παρεμπιπτόντων αὐτοῖς. Χρονίσαντες δὲ τῇ χώρᾳ καὶ ταύτην λυμηνάμενοι καὶ λαφύρων ἑαυτοὺς ἐμπλήσαντες καὶ λείας καὶ αἰχμαλωσίας [3] πολλῆς ἀπίασι πρὸς τὸ Χάλεπ [4]».

Ἡ Σύνοψις Σάθα περὶ τῆς βασιλείας Μιχαὴλ Ζ' τοῦ Δούκα (1071-1078) λέγει. «Ὁ σύμπας σχεδὸν κόσμος κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν ὑπὸ τῶν ἀθέων βαρβάρων κατασχεθεὶς ἅπας ἠφανίσθη καὶ ἔρημος οἰκητόρων κατέστη, πάντων χριστιανῶν ὑπ' αὐτῶν ἀναιρεθέντων καὶ πάντων τῶν οἰκημάτων καὶ τῶν χωρίων καὶ αὐτῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῶν

---

[1] Fr. Ratzel Αὐτόθ. 391.

[2] Μέρος τούτων συνειλεγμένον, κυρίως παρὰ τοῦ Ἀτταλειάτου, καὶ συριακῶν πηγῶν ἐν J. Laurent Αὐτόθ. 119 σημ., 120 σημ., 121 σημ., 123 σημ. Προσθετέον εἰς ταύτας καὶ Νικήτα Ἀκομινάτου ἐκδ. Bonn. 17,18 ἑ. Σύνοψις Σάθα 167,25—183,26.

[3] Σήμερον δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς νομάδας πολλοὺς αἰχμαλώτους νὰ κατακρατῶσι λόγῳ δυσχερείας διατροφῆς αὐτῶν· ἰδὲ Fr. Ratzel Αὐτόθ. σ.393.

[4] Ἔκδ. Bonn. 660, 13 ἑ.

ΝΟΜΑΔΕΣ ΜΟΓΓΟΛΟΙ ΝΕΜΟΝΤΕΣ ΠΟΙΜΝΙΑ ΕΝ ΤΑΙΣ ΣΤΕΠΠΑΙΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ (Ιδε κατωτ. σ. 117 κ. 118).

ἐν ὅλοις τοῖς τῆς Ἀνατολῆς μέρεσιν ὑπ' αὐτῶν ἐρημωθέντων καὶ τέλεον κατατροπωθέντων καὶ εἰς τὸ μηδὲν ἀποκαταστάντων» [1].

Ἡ ὑπὸ τῆς συνόψεως ἐνταῦθα μνημονευομένη ἐρήμωσις οἰκητόρων δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τῆς σφαγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ νομαδικοῦ βίου, ὅστις ἐπέβαλε τὴν ἐρήμωσιν τῆς χώρας. Διότι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ἱστορικοῦ Will. Ramsay λεγόμενον ὅτι «ἡ τουρκικὴ κατάκτησις ἀπεσκόπει εἰς τὴν ἐκνομάδισιν τῆς χώρας» [2] συμπάσης, ἂν καὶ ἀναφέρεται εἰς τὰ μετὰ τὴν σελδζουκικὴν ἐπιδρομὴν καταπλημμυρήσαντα τὴν Μ. Ἀσίαν ἄλλα τουρκομανικὰ φῦλα, ἰσχύει ἀναμφιβόλως καὶ περὶ τῶν πρώτων νομάδων Σελδζούκων. Τοῦτ' αὐτὸ ὅπερ ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Edwin Pears, ἂν καὶ ἀναφέρεται εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους, ἰσχύει καὶ περὶ τῶν Σελδζούκων, ὅτι «οἱ Τοῦρκοι ἀείποτε ἦσαν νομάδες καὶ καταστροφεῖς, οὐδέποτε δὲ δεξιοὶ ἔμποροι, οὐδὲ ἀγρόται» [3]. Οἱ Σελδζοῦκοι νομάδες πλανώμενοι ἀνὰ τὴν ὕπαιθρον χώραν, μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν, ἐξηνάγκαζον τοὺς μονίμους οἰκιστὰς τῆς χώρας ἐκνομαδίζοντες τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν προτροπάδην νὰ φεύγουν· οὕτω δὲ τὸ ἐμπόριον κατεστρέφετο καὶ ἡ χώρα βαθμηδὸν ἠρημοῦτο.

Ὁ πόλεμος καὶ σήμερον ἐν ταῖς στέππαις τῆς κεντρικῆς Ἀσίας μεταξὺ νομάδων καὶ γεωργῶν τῆς ὑπαίθρου εἶναι συνεχής. Τὸ ἄροτρον καὶ ὁ ταῦρος τοῦ γεωργοῦ ἐκμηδενίζονται ὅλως πρὸ τοῦ τόξου καὶ τοῦ ἵππου τοῦ νομάδος. Συνεχῶς οἱ ποιμένες μετὰ βιαιότητος ἐφορμῶσι πέραν τῶν συνόρων των, πέραν τῶν στεππῶν κατὰ τῶν γεωργῶν· καὶ ἐὰν ὁ καλλιεργητὴς τῆς γῆς εὐδοκιμῇ, ἐξαναγκάζεται πολλάκις νὰ κατακτήσῃ ἐκ νέου τὸ ἔδαφος, ὅπερ φύσει διὰ τὴν καλλιέργειαν ἦτο προωρισμένον. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ὁ νομὰς ἐξ ἐνστίκτου διαβλέπει τὸν περὶ ὑπάρξεώς του ἀγῶνα· διότι καλῶς γινώσκει ὅτι σπανίως εἰς νομὴν κτηνῶν ἀποκαθίσταται ἔδαφος, ὅπερ ἅπαξ ὑπῆρξε γεωργήσιμος γῆ. Διὰ τοῦτο ὁ νομὰς ἀγωνίζεται μετὰ πείσματος κατὰ τοῦ γεωργοῦ [4].

Ἀληθῶς, ἡ κτηνοτροφία προκαλοῦσα τὴν συνεχῆ μετανάστευσιν τῶν νομάδων, ἐνέχει θέλγητρα δι' αὐτούς, περὶ ὧν ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα καθ' ὁλοκληρίαν ἐλλείπουν παρὰ τοῖς μετερχομένοις τὴν γεωργίαν· διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς σημερινοῖς Τουρκομάνοις τῆς Δυτικῆς Ἀσίας ἡ τελευταία κοινωνικὴ

---

[1] Κ. Σάθα Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη Τόμ. Ζ' σ. 969, 1 ἑ. Ἰδὲ ὡσαύτως Κιννάμου ἔκδ. Bonn. 294, 12 ἑ. Ἀτταλειάτου ἔκδ. Bonn 78, 9 ἑ.

[2] W. Ramsay, The geographical conditions derternining History and Religion in Asia Minor ἐν περιοδ. The geographical journal Τόμ. Κ' (1902) σελ. 262.

[3] Edwin Pears, The Destruction of the Greek Empire and the story of the Capture of Constantinople by the Turks, 1903, σ. 60.

[4] Fr. Ratzel. Αὐτόθ. σ. 394.

τάξις εἶναι ἡ τῶν γεωργῶν, ἐνῷ ἡ τῶν ποιμένων κατέχει τὰ πρωτεῖα· καὶ ἐξ αὐτῆς προέρχεται ἡ ἀριστοκρατία [1]. Καὶ ἐν εἰρηνικῇ περιόδῳ κατὰ πολὺ ἐν ταῖς στέππαις ὑποτιμᾶται ἡ γεωργία ἐν σχέσει πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν.

ΤΟΥΡΚΟΜΑΝΟΣ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ

Ἐν τῇ Σιβηρικῇ Ὑπερβαϊκαλίᾳ καὶ ὅπου ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους ἐπιβάλλει τὴν γεωργίαν, οἱ ἔποικοι ἄγουν κτηνοτροφικὸν βίον, προτιμῶντες τὸν βίον τῆς συνεχοῦς μεταναστεύσεως. Τὴν μεγαλυτέραν φροντίδα τῶν νομάδων συγκεντρώνουν τὰ κτήνη· κατὰ τὰς συναντήσεις των ἐν πρώτοις διερωτῶνται περὶ τῆς ὑγείας τῶν κτηνῶν καὶ ἔπειτα περὶ τῆς ὑγείας τῶν κτηνοτρόφων· ἐξ αὐτῶν ἄλλως προέρχεται καὶ τὸ εἰς χρῆμα κεφάλαιον [2].

Διὰ τοῦτο ὁ Hugo Grothe τονίζει τὴν νίκην, ἐπὶ τῶν Σελτζούκων τῆς Μ. Ἀσίας, τοῦ νομαδικοῦ βίου τῆς ὑπαίθρου εἰς βάρος τῆς γεωργίας, τὴν νίκην τῆς στέππης, εἰς βάρος τῆς καλλιεργησίμου γῆς. Ἕνεκα τούτου, λέγει, ἐξηφανίσθη τὸ πλῆθος τῶν μονίμων οἰκητόρων, εὔφοροι ἀγροὶ ἐγκατελείφθησαν, ἐπανελθόντες εἰς τὴν κατάστασιν νομῆς κτηνῶν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἄλλοτε, διὰ καταβολῆς ἀκαταπονήτου ἐργασίας, εἶχον ἀποσπασθῆ ἀδιατάρακτα δὲ ἐξαπλοῦνται ἀνὰ τὰς ἐρημωθείσας πεδιάδας τὰ ποίμνια τῶν νομάδων. «Τὸ ἔργον ὅπερ ἀπετελείωσαν οἱ Ὀθωμανοὶ κατόπιν καὶ οἱ Μογγόλοι εἶχεν ἀρχίσει ὑπὸ τῶν Σελτζούκων» [3].

Ὑπὸ τοιούτους λοιπὸν ὅρους ἐν τῷ κεντρικῷ ὁροπεδίῳ ὡς πρός τε τὴν ὕπαιθρον καὶ τὰς πόλεις, ποία συμβίωσις ἦτο δυνατὴ ἑλλήνων ἢ ἑλληνιζόντων πληθυσμῶν μετὰ νομάδων τούρκων; Οἱ μὲν νομάδες ἦσαν σκηνί-

---

[1] R. Vernеau Αὐτόθ. σ. 224.

[2] Fr. Ratzel. Αὐτόθ. 538 ἑ. Ἰδὲ ἀνατ. εἰκ. σ. 115.

[3] Ἐν Helmolts Αὐτόθ. σ. 351.

ται, ἔξω τῶν πόλεων καὶ κωμῶν ζῶντες, ὑπὸ σκηνάς. Κατοικία καὶ σήμερον τῶν νομάδων ἐν γένει εἶναι ἡ σκηνή. Εἰς τὰς τουρκικὰς διαλέκτους παρατηροῦμεν ὅτι ἡ αὐτὴ λέξις ἐκφράζει τὴν ἔννοιαν σκηνῆς καὶ οἰκίας. Ἡ νομὴ τῶν ποιμνίων ἐξαλλάσσει διαρκῶς τόπον, ἀλλ' ἡ μορφή, ἡ ὕλη καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διάταξις τῶν σκηνῶν παραμένει ἀμετάβλητος κατὰ φῦλα. Δὲν εἶναι ὑπερβολή, ἂν εἴπωμεν, ὅτι ἡ αὐτὴ ἐσωτερικὴ διάταξις τῶν σκηνῶν κρατεῖ ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων [1]. Ὑπὸ τοιαύτας σκηνάς, οἵαι αἱ τῶν σημερινῶν τῆς δυτικῆς Ἀσίας τούρκων, τῶν Κιργίσων [2], ἢ Τουρκομάνων, ζῶντες οἱ Σελδζοῦκοι, ἔνεμον ποίμνια, ἐν Μ. Ἀσίᾳ, ἵππων, καμήλων, βοῶν, αἰγῶν, προβάτων, καθ' ἃ καὶ οἱ ὁμογενεῖς αὐτῶν σήμερον Κιργίσοι. Κρέας καὶ γάλα οὐσιαστικῶς ἀποτελοῦν τὴν τροφὴν τῶν νομάδων· ἄνευ δὲ τῆς ὑπηρεσίας, ἣν παρέχει εἰς τὸν νομάδα ἡ κάμηλος, διὰ τὴν καρτερίαν της καὶ ὁ ἵππος διὰ τὴν ταχύτητά του, οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ζοῦν εἰς τὰς ἐρήμους. Ἀντιθέτως οἱ ἕλληνες ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ κωμῶν ἔζων, ὡς ἔμποροι καὶ γεωργοί, ἐν οἰκίαις ἢ καλύβαις. Συμβίωσις λοιπὸν ἑλλήνων καὶ σελδζούκων, κατὰ ταῦτα, συνάγω ὅτι δὲν ὑπῆρχε, τοὐλάχιστον κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπιδρομῆς καὶ ἐγκαταστάσεώς των οὔτ' ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, οὔτ' ἐν ταῖς πόλεσι. Διὰ τοῦτο περὶ τῶν σελδζούκων ἔχομεν καὶ μνείας ὑπαιθρίου βίου αὐτῶν ὑπὸ σκηνάς.

Οὕτω ὁ Ἀτταλειάτης περὶ τῶν τούρκων οἵτινες μικρὸν μετὰ τὸ ἔτος 1071 ἔφθασαν εἰς Χρυσόπολιν ὡς φίλοι τοῦ αὐτοκράτορος, ἀναφέρει ὅτι παρέμενον ὑπὸ σκηνὰς ἔξω τῆς πόλεως· «οἱ γὰρ Κουτουλμούσιοι τοῦρκοι μετὰ πλήθους οὐννικοῦ ἐν Χρυσοπόλει κατασκηνούμενοι πλειόνων ἀγαθῶν, ὡς τὴν δουλικὴν στοργὴν καὶ πίστιν τηροῦντες τῷ βασιλεῖ, παραπήλαυον.» Ἄννα ἡ Κομνηνὴ περὶ τοῦ Suleiman σουλτάνου τῶν Σελδζούκων λέγει· «ἐπεί... τοὺς μὲν ἀθεωτάτους Τούρκους περὶ τὴν Προποντίδα ἑώρα ἐνδιατρίβοντας, τοῦ Σουλυμᾶ τῆς ἑώας ἁπάσης ἐξουσιάζοντος καὶ περὶ τὴν Νίκαιαν αὐλιζομένου (οὗ καὶ τὸ σουλτανίκιον ἦν, ὅπερ ἂν ἡμεῖς βασίλειον ὀνομάσαιμεν) καὶ προνομεῖς συνεχῶς ἀποστέλλοντος καὶ λῃζομένου ἅπαντα τάτε περὶ τὴν Βιθυνίαν διακείμενα καὶ Θυνίαν.»

Ὁ δὲ Κίνναμος περὶ τῆς ἐκστρατείας εἰς Μ. Ἀσίαν τοῦ βασιλέως Ἰωάν-

---

[1] Περὶ κατασκευῆς καὶ διατάξεως σκηνῶν ἰδὲ Fr. Ratzel. Αὐτόθ. 545 ἑ. R. Verneau. Αὐτόθ. 222 ἑ.

[2] Ἰδὲ ἀνωτ. σ. 113 παρατιθεμένην εἰκ. κιργισίας σκηνῆς, ἐκ πιλήματος ἐπὶ σκελετοῦ ἐκ πεταύρων, εὐκολύνοντος τὴν σύμπτυξιν τῆς σκηνῆς, ὅταν ἡ κατασκήνωσις ἐξαλλάσσῃ τόπον. Ὀπή, κατὰ βούλησιν κλειομένη εὑρίσκεται εἰς τὴν κορυφὴν τῆς θόλου. Τὸ φῶς καὶ ὁ ἀὴρ διὰ ταύτης ὡς καὶ διὰ τῆς θύρας εἰσέρχονται.

νου Β'. Κομνηνοῦ (1118-1143) κατὰ τῶν σελδζούκων τῷ 1124 μ. Χ. ὡς πρὸς τὸν τότε βίον αὐτῶν λέγει τὰ ἑξῆς. «Βασιλεὺς δὲ καὶ αὖθις τῶν κατὰ Ἀσίαν εἶχετο πραγμάτων. Ἀπροσδόκητος γὰρ τοῖς τῇδε βαρβάροις χειμῶνος μάλιστα ἐπιτιθέμενος ἄρδην ἠνδραποδίζετο... οὔπω γὰρ γεηπονικοῖς ἐνησκημένοι ἔργοις γάλακτός τε ἀπερρόφουν καὶ κρεῶν ἐσιτοῦντο, κατὰ τοὺς Σκύθας, ἀεὶ σποράδες τε ἀνὰ τὸ πεδίον ἐσκηνημένοι ταύτῃ τοῖς βουλομένοις αὐτοῖς ἐγχειρεῖν προχειρότατοι ἐγίνοντο. Πέρσαις μὲν δὴ οὕτω συνέβαινε βιοῦν πρότερον» [1]. Ὁ αὐτὸς περὶ τῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1143-1180) πέριξ τοῦ Δορυλαίου κατεσκηνωμένων Σελδζούκων γράφει. «Τότε δὲ Πέρσαι ἀμφὶ δισχιλίους περὶ ταύτην νομάδες, ὡς ἔθος, ἐσκήνουν· οὓς δὴ ἐκεῖθεν ἐπαναστήσας βασιλεύς, χάρακά τε τῆς πόλεως οὐ μακρὰν ἄποθεν περιβαλών, τὰ πρὸς τειχοδομίαν ἐξηρτύετο [2]».

Παρὰ ταῦτα ὅμως ἐξ ἄλλων πηγῶν ἔχομεν εἰδήσεις καθ' ἃς Σελδζοῦκοι φέρονται ἐντὸς πόλεων συνῳκισμένοι καί, ἀντὶ νομαδικοῦ, βίον μόνιμον ἀστικὸν ἄγοντες. Οὕτω ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Β' Κομνηνός, ἐπελθὼν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐν Παμφυλίᾳ, Σωζοπόλεως, τῷ 1120 μ. Χ. εὑρίσκει αὐτὴν κατεχομένην ὑπὸ τῶν Σελδζούκων· «οἱ δὲ βάρβαροι ἐπειδὴ προσιόντας αὐτοὺς (τοὺς Ρωμαίους) εἶδον, τὰς πύλας εὐθὺς ἀνακλίναντες, ὡς εἶχον τάχους, ἐξέθεον ἐπ' αὐτούς [3]». Ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Ἰωάννης Β' Κομνηνός, ἐπελθὼν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ πόλεως Καστάμονος, τῷ 1126 μ. Χ. εὑρίσκει ἐντὸς τῆς πόλεως Σελδζούκους συνῳκισμένους· «ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ἐπὶ τὴν Ἀσίαν βασιλεὺς διέβη, πόλιν Καστάμονα Παφλαγόσι πρόσοικον ἐξελεῖν ἐπειγόμενος. Πέρσαι γὰρ οἱ ἐνταῦθα ᾠκημένοι ἐπὶ τὴν πλησιόχωρον καὶ βασιλεῖ κατήκοον ἐξορμώμενοι ἐκεῖθεν ἀεὶ κακῶς τοὺς τῇδε Ρωμαίους διετίθεσαν. Ἐκπλήξας τοίνυν αὐτοὺς τῷ μεγέθει τῆς ἐς τὸν πόλεμοι παρασκευῆς, τήν τε πόλιν καὶ σφᾶς αὐτοὺς προδοῦναι Ρωμαίους ἠνάγκασεν οὕτω τε εἰς Βυζάντιον

---

[1] Ἔκδ. Bonn. 9,2 ἑ. Πρόσθες Σύνοψιν Σάθα 253, 7: Ποτὲ δὲ καὶ τοὺς ὡς ποίμνια ἐξηπλωμένους τοῖς ῥωμαϊκοῖς ὁρίοις Τούρκους ἀναστέλλων, τοῖς περὶ τὴν Πεντάπολιν ἐπιτίθεται. Αὐτόθ. 254, 1 ἑ. 283, 1. ἑ. Πβ. Ed. Muralt Αὐτόθ. Τόμ. Α' σ. 126.

[2] Ἔκδ. Bonn. 295, 5 ἑ. περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ ὀνόματος Πέρσαι=Τοῦρκοι ἰδὲ Κ. Ἄμαντον ἐν περιοδ. Ἑλληνικὰ (1928) Τόμ. Β' σ. 97.

[3] Ἰωάννης Κίνναμος. Ἔκδ. Bonn. 7,2 ἑ., Νικήτας Ἀκομινᾶτος Ἔκδ. Bonn. 18, 19 ἑ. Πβ. Ed. Muralt Αὐτόθ. Τόμ. Α' σ. 122.

ἐπανιὼν μεγαλοπρεπέστερα ἐπόμπευσεν [1]». Καὶ ὁ Τζαχᾶς δὲ ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1092 ἀναφέρεται ὑπὸ Ἄννης τῆς Κομνηνῆς ὡς «τὴν Σμύρνην οἰκῶν».

Γεννᾶται λοιπὸν τώρα τὸ πρόβλημα τῆς τοιαύτης διττῆς πρὸ ἡμῶν ἐμφανίσεως τῶν Σελδζούκων, ὡς νομάδων ἅμα ἐν τῇ ὑπαίθρῳ καὶ μόνιμον οἴκησιν ἐχόντων, ἐντὸς πόλεων, ὡς καταστροφέων τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἅμα ὡς παραγόνων πολιτισμοῦ ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Δι' ὃ ὁ Gelzer ἔλεγε, «Ἡ εἰς Ἀρμενίαν εἰσβολὴ τοῦ Alp Arslan ἐπήνεγκε τὸν ἀφανισμὸν τοῦ ἐκεῖ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Μόνον φρικαλέα συστηματικὴ δήωσις καὶ ἐρήμωσις σημειοῦν τὴν πολεμικὴν πορείαν τοῦ σουλτάνου τῶν Σελδζούκων. Συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν νῦν τουρκολατρείαν λόγος ἔτι γίνεται περὶ «τῶν λαμπρῶν λειψάνων τοῦ μεγάλως ἀνεπτυγμένου πολιτισμοῦ τῶν Σελδζούκων», διότι ὁ σουλτάνος τῆς Ῥωμανίας (Ἰκονίου) Alaeddin Kaikobad Α' (1220-1236) πράγματι ἔκτισε λαμπρὰ κτίρια. Λησμονοῦσιν ὅμως μόνον τὸ ἀσήμαντον τοῦτο, ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ σελδζουκικὴ λαμπρότης δὲν εἶναι πρωτότυπος, ἀλλὰ δάνειον περσικὸν καὶ βυζαντινόν» [2]. Δὲν πρόκειται ὅμως ἐνταῦθα περὶ τῶν ἐπιδράσεων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σελδζούκων νὰ ὁμιλήσωμεν.

Ὁ Herbert Loewre γράφει ὅτι παρὰ τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ πολεμικὰ ἐπίδοσιν τῶν Σελδζούκων γενικῶς, «ἡ ἐπίδρασίς των παρατηρεῖται εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν τέχνην καὶ τὰ γράμματα. Ἡ ἀγάπη των πρὸς τὴν παιδείαν κατεφαίνετο ἐκ τῶν πανεπιστημίων, τῶν ἐκ τῶν πόλεών των ἐκφυέντων, καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν εἰς τὰς αὐλάς των ἐκπαιδευομένων καὶ ἀνατρεφομένων» [3].

Ὁ Hugo Grothe παρὰ τήν, ὡς ἄνω, σημειωθεῖσαν, ἐρήμωσιν τῆς Μ. Ἀσίας ὑπὸ τῶν Σελδζούκων, δέχεται ὅτι «τῆς ποιήσεως καὶ ἐπιστήμης ἐπεμελήθησαν οἱ σελδζοῦκοι δυνάσται ἐν εὐγενεῖ ἁμίλλῃ, ἣν δὲν θὰ ἀνέμενέ τις παρὰ τῶν ἡγεμόνων ἡμιπολιτισμένου νομαδικοῦ λαοῦ» [4].

Ὅπως λοιπὸν καὶ ἂν ἔχῃ, θὰ προσπαθήσω νὰ διασαφίσω ἐνταῦθα τὸ πρόβλημα, ἀπὸ μακροῦ τεθειμένον, τῆς διττῆς ταύτης ἐμφανίσεως τῶν Σελδζούκων ἐν Μ. Ἀσίᾳ. Ἐν πρώτοις τίθεται τὸ ἐρώτημα, ὑπὸ τίνας ὅρους ἐπῆλθεν ἡ μεταβολὴ τοῦ νομαδικοῦ βίου τῶν Σελδζούκων εἰς μόνιμον· καὶ δεύτερον, ἂν ἦτο τοῦτο δυνατὸν ἐν βραχεῖ χρόνῳ νὰ γίνῃ. Ἐξ ἐθνογραφικῶν μελετῶν περὶ σημερινῶν νομαδικῶν λαῶν εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς.

---

[1] Ἰωάννης Κίνναμος. Ἔκδ. Bonn. 13. 9 ἑ. Καὶ ὁ N. Jorga Αὐτόθ. σ. 103 τονίζει τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ νομάδων καὶ μονίμων Σελδζούκων, ἣν ἐπὶ Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ ἀνευρίσκει. Πβ. Ed. Muralt, αὐτόθ. Τόμ. Α' σ. 128.

[2] H. Gelzer. Αὐτόθ. Τόμ. Γ' 415.

[3] Ἐν The Cambridge Mediewal History Τόμ. Δ' σ. 299.

[4] Ἐν Helmolts. Αὐτόθ. Τόμ. Β' 350 ἑ.

1) τμῆμα Γιουρούκων, οὓς συναντῶμεν εἰς πᾶσαν τὴν νότιον καὶ δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, κυρίως δὲ εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχάς, κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας μετέστη ἀπὸ νομαδικοῦ εἰς μόνιμον βίον, μετερχόμενον γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν. Κατοικοῦν ἤδη εἰς μικρὰς καλύβας μὲ στέγην ἐπίπεδον· ἐνῷ οἱ ἐξ αὐτῶν νομάδες τοὐναντίον κατοικοῦν εἰς μαύρας σκηνὰς ἐκ πιλήματος [1].

2) Τῶν λεγομένων Τουρκομάνων, ὁμωνύμων τοῖς ἐν τῷ δυτικῷ Τουρκεστάν, οὓς συναντῶμεν εἰς τὰς στέππας τῆς Μ. Ἀσίας, ἔν τισι περιοχαῖς, ἰδίᾳ ἐν Καππαδοκίᾳ, μέρος μετέστη ἤδη εἰς ἡμινομαδικὸν ἢ γεωργικὸν βίον [2].

3) Τῶν Νογκάγιων, οὕτω κληθέντων, καθ' ἃ καὶ ἄλλοι τουρκικοὶ λαοί, ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Nogaj, τμῆμα οἱ λεγόμενοι Kunduren μετέστησαν εἰς ἡμινομαδικὸν βίον· ἄλλοι, νοτίως τῆς Σταυροπόλεως, παρὰ τὸν ποταμὸν Kuban τῆς Καυκασίου Ῥωσσίας καὶ περαιτέρω, μετέστησαν εἰς μόνιμον βίον [3], γεωργοὶ γενόμενοι.

4) Ἡ φυλὴ τῶν Ababdeh κατοικεῖ μεταξὺ Νείλου καὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ, μεταξὺ Sennaar καὶ Takka. Ἄλλοτε αὕτη ἐποίμαινε καμήλους μεταξὺ Keneh Kuser. Τμῆμα αὐτῆς ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ μετέρχεται νῦν τὴν ἁλιείαν ἰχθύων καὶ ἁλιπάστους ἰχθῦς πωλεῖ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἄλλοι ἐξ αὐτῶν μετέρχονται τοὺς πραγματευτὰς ψιλικῶν. Οἱ μόνιμοι ἐξ αὐτῶν ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ Νείλου συγκατοικοῦν εἰς χωρία καὶ μετέρχονται τὴν γεωργίαν. Ἄλλοι μόνιμον οἴκησιν ἔχοντες εἰς τὰς πόλεις μετέρχονται ἐμπόριον καὶ χειροτεχνίαν [4].

5) Οἱ Κιργίσοι τῆς δυτικῆς Ἀσίας εἶναι νομάδες καὶ ποιμένες. Ἐν τούτοις τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐπιδίδονται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἔγιναν οἰκήτορες μόνιμοι. Πάντες οὐδὲν ἧττον φέρουσι τὸ αὐτὸ ἔνδυμα καὶ ἔχουσι τὰς αὐτὰς κατοικίας. Γεωργοί τινες οἰκοδομοῦν ἀληθεῖς οἰκίας, ἀλλὰ δὲν τὰς χρησιμοποιοῦν, εἰμὴ ὡς ἀποθήκας δημητριακῶν, αὐτοὶ προτιμῶντες νὰ ζῶσιν ὑπὸ σκηνήν. Τὴν αὐτὴν συνήθειαν ἔχουν καὶ οἱ Οὐζμπέγκοι [5].

6) Οἱ Οὐζμπέγκοι, τοὺς ὁποίους συναντῶμεν ἀπὸ τῆς Κίνας μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης κυρίως ζῶσιν πρὸς νότον τοῦ ῥωσσικοῦ Τουρκεστάν. Ἄλλοτε νομάδες, διέσωσαν ὡς κατοικίαν τὴν σκηνὴν τῶν προγόνων των.

---

[1] Georg Buschan, Illustrierte Völkerkunde Τόμ. Β', τμῆμα α', Stuttgart, 1923, σ. 385 ἑ.

[2] Georg Buschan. Αὐτόθ. σ. 386. Ἰδὲ ἀνωτ. σ. 117 εἰκ. τουρκομάνου Καππαδοκίας.

[3] Georg Buschan Αὐτόθ. Τόμ. Β', τμῆμα β', Stuttgart 1926. σ. 845,851.

[4] Fr. Ratzel. Αὐτόθ. σ. 384 ἑ.

[5] R. Verneau. Αὐτόθ. σ. 222. Georg Buschan Αὐτόθ. Τόμ. Β' α' σ. 341 ἑ.

Ὅσοι ἐξ αὐτῶν μετέστησαν εἰς μόνιμον βίον καὶ ἔγιναν γεωργοί, οἰκοδομοῦν οἰκίας, ἀπαρτιζούσας χωρία· αὗται ὅμως χρησιμεύουν ὡς ἀποθῆκαι δημητριακῶν, ἐνῷ οἱ ἰδιοκτῆταί των ζῶσιν ὑπὸ σκηνάς [1].

7) Οἱ Τουρκομάνοι ζῶσι νῦν πρὸς νότον τοῦ ῥωσσικοῦ Τουρκεστάν, μεταξὺ τοῦ Ὄξου καὶ τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἡ σκηνὴ εἶναι ἡ κατοικία τῶν Τουρκομάνων, τόσον τῶν νομάδων, ὅσον καὶ τῶν μονίμων. Εὑρίσκονται εἰς μίαν μεταβατικὴν κατάστασιν μεταξὺ νομαδικοῦ καὶ μονίμου βίου. Ἡ κτηνοτροφία τῶν προβάτων καὶ ἀκολούθως ἡ παραγωγὴ τοῦ ἐρίου ἔλαβον παρ' αὐτοῖς τόσην ἀνάπτυξιν, ὥστε καὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις ἀνεπτύχθησαν μετ' οἴκων τῆς Μασσαλίας [2].

Δὲν ἐπιθυμῶ οὕτω νὰ πολλαπλασιάσω τὰ παραδείγματα μεταστάσεως νομαδικοῦ βίου εἰς γεωργικόν [3]· θὰ ἐξετάσω ὅμως τὰ αἴτια, τὰ προκαλέσαντα τὰς μεταστάσεις ταύτας.

Ἐφόσον οἱ νομάδες ἦσαν πολιτικὸς κίνδυνος τῆς Εὐρώπης, συμφέρον, ὅλων τῶν κρατῶν, ὅσα μόνιμον βίον ἄγουν, ἦτο, νὰ περιορίσωσιν αὐτούς. Σήμερον κυρίως τὸ καθῆκον τοῦτο κατανέμεται μεταξὺ τῆς Κίνας καὶ τῆς Ῥωσσίας. Πρακτικὸν ἄξίωμα τῆς νομαδικῆς πολιτικῆς τῶν δύο τούτων δυνάμεων εἶναι ἡ συμπίεσις, εἰς ὅσῳ τὸ δυνατὸν στενώτερον χῶρον, φυλῶν ἤδη ἀναπεπταμένων ἐν τῇ ὑπαίθρῳ. Τοῦτο κατ' ἀρχὰς μὲν ἀφαιρεῖ ἔδαφος, εἰς λῃστρικὰς ἐπιδρομὰς πρότερον χρησιμοποιούμενον, ἔπειτα δέ, ἐν τέλει, τόσον πολὺ τὰς νομὰς αὐτῶν περιορίζει, ὥστε δὲν μένει εἰς τὰς φυλὰς ταύτας ἄλλο τι ὑπόλοιπον, εἰμὴ ἡ μετανάστευσις εἰς ἄλλον τόπον, ἢ ἡ μετάστασις εἰς μόνιμον βίον. Οὕτω ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς κατοχῆς ὑπὸ τῶν Ῥώσσων τῆς Krasnowodsk οἱ Jomuden τῆς Κασπίας ἐξηναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὸν πρότερον αὐτῶν βίον. Δὲν δύνανται πλέον σήμερον νὰ μετέρχωνται τοὺς λῃστάς, ὑπεχρεώθησαν νὰ γίνωσι γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι [4]. Ἡ πρώτη λοιπόν, κατὰ ταῦτα, αἰτία ἡ ἐπιφέρουσα μετάστασιν εἰς τὸν γεωργικὸν βίον εἶναι ἡ βία, ἡ ἀνάγκη [5]. Πλὴν ταύτης ὅμως ἄλλοι δύο ἔχουν παρατηρηθῇ, μέχρι τοῦδε, παράγοντες μεταστάσεως [6]. Ἢ χάνει τὸ νομαδικὸν φῦλον εἰς τοὺς ἐμφυλίους ἀγῶνας τὰ ποίμνιά του· ἢ ζῇ τόσον ἐγγὺς πεπολιτισμένων

---

[1] R. Verneau. Αὐτόθ. σ. 223.

[2] R. Verneau Αὐτόθ. σ. 224 Georg Buschan Illustrierte Völkerkunde Τόμος Β', τμῆμα α' σ. 342 ἑ.

[3] Ἰδὲ καὶ Georg Buschan Αὐτόθ. σ. 343, 347 ἑ. Fr. Ratzel Αὐτόθ. 541 ἑ.

[4] Fr. Ratzel Αὐτόθ. 393 ἑ.

[5] Ἄλλης ἀνάγκης παράδειγμα ἔστω ἡ ἐπανάστασις τῶν Δουγκάνων, κράματος μωαμεθανικοῦ Κινέζων καὶ Οὐϊγκούρων τούρκων. Κατὰ ταύτην οἱ Δουγκάνοι ἐξηναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς γεωργίαν, ἀποκοπείσης τῆς προμηθείας δημητριακῶν Fr. Ratzel Αὐτόθ. 542.

[6] Fr. Ratzel Αὐτόθ. 394 ἑ.

ἐδαφῶν, ὥστε τοῦτο οἰκειοθελῶς ἀφήνει τὸν πρότερον ἐλεύθερον μέν, ἀλλὰ στερήσεων πλήρη νομαδικὸν βίον, ἵνα ἀντ' αὐτοῦ ἀποδεχθῇ βίον ἡσυχώτερον καὶ ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τῆς μονιμωτέρας ζωῆς. Ὁ τελευταῖος τρόπος μεταστάσεως χωρεῖ μὲν βραδέως, ἀλλ' ἐνεργεῖ ῥιζικῶς. Ἀρχίζει πρῶτον ἀπὸ τὴν κλίσιν πρὸς τὰς ἀπολαύσεις. Τέϊον, σήμερα, ὄπιον, οἰνοπνευματώδη ποτά, κοσμήματα καὶ ὅπλα δελεάζουν καὶ τοὺς ἀγροικοτέρους τῶν νομάδων. Πρέπει νὰ ἐξάρωμεν ἐνταῦθα τὴν συμβολὴν τοῦ ἐμπορίου εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον παράγοντα τῆς μεταστάσεως.

Τὸ ἐμπόριον ἐν τῇ στέππῃ εἶναι σπουδαῖος παράγων τῆς πολιτικῆς τῶν σημερινῶν κρατῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· διότι ἐνῷ ἄλλας ἀνάγκας τῶν νομάδων ἱκανοποιεῖ, νέας δημιουργεῖ, ἕως οὗ ὁ νομάς, μὴ δυνάμενος ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς δαπάνας του, ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν σύζυγον καὶ τὰς θυγατέρας νὰ μετέρχωνται γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν. Ἀπόδειξις εἶναι οἱ σημερινοὶ Κινέζοι οἵτινες φύσει ἐμπορικοί, χρησιμοποιοῦν τὸ ἐμπόριον ὡς ἰσχυρὸν μέσον τῆς πολιτικῆς των ἐπιβολῆς ἐπὶ τῶν νομάδων.

Ὅταν ὁ νομὰς οἰκείᾳ βουλήσει ἀποδεχθῇ τὸν μόνιμον βίον, ἀμέσως προχωρεῖ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν καλύβης πρὸς ἀποθήκευσιν τροφίμων· ἡ καλύβη αὕτη παρὰ τὴν σκηνήν του ἵσταται ἐν τῇ ὑπαίθρῳ σύμβολον τοῦ ἀρχομένου μονίμου του βίου. Ἡ σύζυγος πρώτη κάμνει χρῆσιν τῆς καλύβης, ἐν ᾧ ὁ σύζυγος μετὰ τοῦ ποιμνίου εἶναι μακράν. Ἡ καλύβη σὺν τῷ χρόνῳ μεταβάλλεται εἰς μόνιμον τοῦ χειμῶνος κατοικίαν· ἐνῷ ἡ σκηνὴ τοῦ θέρους ἔχει χρῆσιν προσωρινὴν καὶ ὁ παραθερισμὸς εἶναι ἁπλῶς μόνον διάλειμμα τῆς μονίμου κατοικήσεως. Οὕτω δημιουργεῖται ὁ ἡμινομαδικὸς βίος τῆς ὑπαίθρου, καθ' ὃν χειμῶνος μὲν κατοικοῦν ἐν μονίμοις καλύβαις, θέρους δὲ ὑπὸ σκηνάς [1].

Ἂν ἐφαρμόσωμεν τώρα τὰ διδάγματα ταῦτα τοῦ σημερινοῦ νομαδικοῦ βίου εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν θέλομεν πορισθῇ τὰ ἑξῆς. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τριῶν παραγόντων τῆς μεταστάσεως τοῦ νομαδικοῦ βίου ὁ πρῶτος, ὁ τῆς βίας, προϊὸν πολιτικῆς προνοίας νεωτέρων κρατῶν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τῶν Σελδζούκων τῆς Μ. Ἀσίας [2]. Ὁμοίως καὶ ὁ δεύτερος σημαντικῶς ἀποκλείεται νὰ ὑπολογισθῇ. Μόνον ὁ τρίτος παράγων, τῆς ἐπιδράσεως δηλαδὴ τοῦ πεπολιτισμένου περιβάλλοντος τῶν Σελδζούκων, πρέπει ἐπὶ τοῦ προκειμένου νὰ θεωρηθῇ ἀποτελεσματικώτατος. Ἤτοι ἡ ἐμφάνισις μονίμου βίου τῶν Σελδζούκων ἔν τε τῇ ὑπαίθρῳ καὶ ταῖς πόλεσι ἀποδοτέα εἰς τὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν, πρὸ μὲν τοῦ 1116 ἐν ἥττονι βαθμῷ, ἐν μείζονι δὲ μετὰ ταῦτα, τοῦ βυζαντινοῦ προηγμένου τῆς Μ. Ἀσίας πολιτισμοῦ. Ὅλοι βεβαίως οἱ Σελδζοῦκοι δὲν ἦσαν ὁμοίως, κατὰ τὸν αὐτὸν

[1] Fr. Ratzel Αὐτόθ. 546.

[2] Ὁ αὐτὸς Ratzel ἀποκλείει τὸν τρίτον τρόπον μεταστάσεως· Anthropogeographie 4 Τόμ. Α' σ. 104.

βαθμόν, δεκτικοὶ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον τῆς ἀθρόας ἐνιαίας τῶν Σελδζούκων εἰσόδου εἰς τὸν μόνιμον βίον. Ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον σήμερα, ἐκ τῶν τούρκων τῆς Ῥωσσίας τῶν καλουμένων Νογκάγιων, ἐμμένουσι μὲν εἰσέτι εἰς τὸν γνήσιον νομαδικὸν βίον 50 χιλιάδες, οἱ λεγόμενοι Μαῦροι Νογκάγιοι καὶ τμήματα μόνον τῶν φύλων τῶν λεγομένων Jedisan, Dschembujluk καὶ Jedischkul, οἱ δὲ ἡμινομάδες Kunduren, περὶ ὧν ἀνωτέρω, εἶναι μόνον 10 χιλιάδες καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν μόνιμοι συμποσοῦνται εἰς 20 μόνον χιλιάδας [1]. Ὁμοίως ἀνάλογα ἰσχύουν περὶ τῶν τῆς Δυτικῆς Ἀσίας Κιργίσων, Οὐζμπέγκων καὶ Τουρκομάνων, ἐν μέρει μόνον εἰς μόνιμον βίον μεταστάντων, καὶ δὴ καὶ διὰ τῆς βίας ὡς ἀνωτέρω ἐξέθηκα. Ἀξία παρατηρήσεως εἶναι ἡ βραχύτης τοῦ χρόνου ἐντὸς τοῦ ὁποίου οἱ Σελδζοῦκοι μετήλλαξαν βίον, γνωστοῦ ὄντος, ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ μεταλλαγὴ βίου κατὰ τὸν τρίτον τρόπον συντελεῖται πολὺ βραδέως [2]. Θὰ προσπαθήσωμεν ὅμως νὰ ἑρμηνεύσωμεν τὸ φαινόμενον. Ἐν πρώτοις θὰ προσδιορίσω τὸν χρόνον ἐντὸς τοῦ ὁποίου συνετελέσθη ἡ τῆς ὑπαίθρου μετάστασις. Πρὸς τοῦτο προσάγω τὸ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Κιννάμου 9,2 ἑ. Ἐν τούτῳ ὁ Κίνναμος ἀντιδιαστέλλει τὸν βίον ὃν οἱ Σελδζοῦκοι ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἦγον ἐν ἔτει 1123 μ. Χ., ὁπότε ἔλαβε χώραν ἡ κατὰ τῶν Σελδζούκων αὐτὴ ἐκστρατεία Ἰωάννου Β' Κομνηνοῦ, πρὸς τὸν βίον ὃν ἦγον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, ἤτοι τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου (1180-3) [3]. Ἡ ἀντιδιαστολὴ αὕτη εἶναι διδακτικωτάτη καὶ ἀποκτᾷ διὰ τῆς ἐμῆς ἑρμηνείας ἀξιόλογον ἐθνογραφικὴν σημασίαν. Διότι τῷ μὲν 1123 οἱ Σελδζοῦκοι τῆς ὑπαίθρου ἐνέμενον ἀκόμη εἰς τὸν νομαδικὸν βίον· ἐτρέφοντο διὰ γάλακτος καὶ κρέατος, «κατὰ τοὺς Σκύθας»· εἰς τὰς πεδιάδας ἔζων ὑπὸ σκηνὰς σποράδες· «οὔπω δὲ γεηπονικοῖς ἐνησκημένοι ἔργοις». Ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἱστορικοῦ 1180—3 ἐμφανίζεται μεταβολὴ μεγάλη περὶ τὸν βίον τῶν Σελδζούκων γενομένη· διότι ἤδη οἱ αὐτοὶ εἶχαν τραπῆ πρὸς τὸν γεωργικὸν βίον πάντως κατά τινα μεταβατικὴν βαθμῖδα. Τοῦτο δὲ συνετελέσθη ἐντὸς μιᾶς ἑξηκονταετίας.

Ὡς πρὸς τὸν χρόνον λοιπόν, γινώσκομεν ἐξ ἄλλων παρατηρήσεων περὶ τοῦ δυτικοῦ Τουρκεστάν, ὅτι οἱ Τουρκομάνοι σήμερον μετέστησαν ἐν μέρει ἐκ τοῦ νομαδικοῦ βίου, ἐντὸς βραχέος χρόνου· ἤτοι ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Ῥώσσους, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1881, ἐντὸς μιᾶς πεντηκονταε-

---

[1] Georg Buschan Αὐτόθ. Τόμ. Β' β' σ. 845.

[2] Ὁ Hugo Grothe παρὰ ταῦτα λέγει. «Οἱ Σελδζοῦκοι ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸν συνήθη αὐτοῖς βίον νομάδος κτηνοτρόφου διετήρησαν καὶ ἅμα ἐν πάντοτε ἑτοιμοπολέμῳ καταστάσει εὑρίσκοντο», ἐν Helmolts Αὐτόθ. Τόμ. Β' σ. 372.

[3] Κ. Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας (ἑλλην. μεταφράσ.) Τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις, 1897, σ. 565.

τίας [1], ἐφαρμοσθείσης τῆς εἰρημένης βιαίας νομαδικῆς πολιτικῆς τῶν Ῥώσσων συνεργούσης δὲ ἅμα καὶ τῆς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἀναπτύξεως, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων, τῆς καλλιεργείας τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων διὰ τεχνητῶν ἀρδευτικῶν ἔργων, ὡς καὶ σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας, ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διασχιζούσης τὴν χώραν. Ἀλλ' ἐν τῇ περιπτώσει τῆς μεταστάσεως τῶν Σελδζούκων, ἐπετεύχθη τοῦτο ἐντὸς μιᾶς ἑξηκονταετίας, ἄνευ ἐπιβολῆς βίας, διὰ μόνης τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ περιβάλλοντος, πρᾶγμα ἐναντιούμενον εἰς τὰς μέχρι τοῦδε παρατηρήσεις περὶ βραδείας προσαρμογῆς [2]. Ἑρμηνεύομεν δὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο ὡς ἑξῆς.

Φαινομενικὴ εἶναι μόνον ἡ βραχύτης τοῦ χρόνου τῆς μεταστάσεως τῶν νομάδων Σελδζούκων εἰς μόνιμον βίον. Ἐν τῇ πραγματικότητι, κατὰ τὴν γνώμην μου, προηγήθη τοῦ βραχέος τούτου χρόνου περίοδος μακρᾶς προπαρασκευῆς καὶ ψυχικῆς ἐπεξεργασίας. Τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἱστορία των. Διότι καὶ κατὰ τοὺς προϊσλαμικοὺς χρόνους, ἐν τῷ δυτικῷ Τουρκεστὰν, καὶ κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας μετὰ τὴν αὐτόθι ἄφιξιν τῶν μωαμεθανῶν Ἀράβων (666 μ. Χ.), δὲν ἦτο σπάνιος ὁ αἰφνιδιασμὸς κατὰ τῶν πόλεων ὑπὸ νομάδων τούρκων, οἵτινες ἐκ τῶν Ἀλταΐων προερχόμενοι εἶχαν φθάσει τὸν ἕκτον αἰῶνα μ. Χ. μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὤξου. Μᾶλλον αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται θεωρητέαι ὡς σύνηθες μέσον διατροφῆς τῶν λῃστρικῶν τούτων νομάδων. Τίνες δ' ἦσαν αἱ πόλεις αὗται τοῦ δυτικοῦ Τουρκεστάν, εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους σημειώσαντος μεγάλην ἀκμήν, πρὶν ἐκνομαδισθῇ ὑπὸ τῶν τούρκων; Ἐκεῖ ἐν ταῖς κατὰ μῆκος τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς ὁδοῦ κατεσπαρμέναις πόλεσι, ἀπὸ τοῦ κινεζικοῦ Kaschgar μέχρι Βουχάρας, ἔζων, προσελκυόμενοι ὑπὸ τῶν πλουσίων κερδῶν, ἄνθρωποι ἄλλης ἢ οἱ Τοῦρκοι καταγωγῆς. Ἦσαν οἱ τῆς λευκῆς φυλῆς Ἰράνιοι, τοῦ ἰρανικοῦ ὀροπεδίου, εἰρηνικοί, πειθαρχοῦντες, φιλόπονοι εἰς τὸ ἔργον των. Ὁ ἐποικισμὸς τούτων ἐν δυτικῷ Τουρκεστὰν θὰ εἶναι τόσον παλαιός, ὅσον καὶ ἡ ἐμπορικὴ ὁδὸς τῆς δυτικῆς Ἀσίας, ἡ κομίζουσα τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τὴν περιζήτητον κινεζικὴν μέταξαν πρὸς τὴν μεγάλην πρὸς δυσμὰς θάλασσαν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, τὴν Μεσόγειον. Ὡς πρὸς τοὺς τούρκους οἱ Ἰράνιοι ἄποικοι οὗτοι, ἔμποροι καὶ γεωργοί, οἵτινες ἐν τῇ ὁάσει ἐπετύγχανον, πολλάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ, πλουσίαν συγκομιδὴν σίτου, σικάλεως, βάμβακος, ἀραβοσίτου, εἶχαν τὸ συναίσθημα τοῦ φόβου καὶ τῆς δυσπιστίας. Ἐν τούτοις, τοῦρκοί τινες, παρὰ τοῖς Ἰρανίοις τούτοις, βαθμηδὸν ἀνέπτυξαν μόνιμον οἴκησιν· μετήρχοντο ἐκεῖ τὸ αὐτὸ ἔργον πρὸς τοὺς προγόνους τῶν σημερινῶν ἀγαθῶν Σαρτῶν, κρά-

---

[1] Oskar Kende Αὐτόθ. σ. 631, 634 Georg Buschan Αὐτόθ. Τόμ. Β' α' 342.

[2] Gustave Le Bon, Les lois psychologiques de l'évolution des peuples, Paris, 1922, livre II, chap. II. σ. 90.

ματος Ἰρανίων καὶ τούρκων, οἵτινες, ἐν ταῖς πόλεσι καὶ χωρίοις τοῦ Τουρκεστὰν οἰκοῦντες, ἐπιδίδονται σήμερον εἰς τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν [1].

Ἡ τοιαύτη προσαρμογὴ τούρκων εἰς ἰρανικὸν βίον ἦτο περιωρισμένη. Ἐν πάσῃ περιπτώσει Βουχάρα εἶναι τουρκικὸν ὄνομα καὶ δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοῦτο ἀπὸ ἰρανικοῦ ἀρχικῶς μετεβλήθη εἰς τουρανικόν, διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ λαοῦ. Μᾶλλον ἀποδεκτέον, ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἀρχαιόθεν μισούμεναι αὗται φυλαὶ Ἰράνιοι καὶ Τουράνιοι, συνηντῶντο εἰρηνικώτατα ἐν ταῖς ἐτησίαις ἀγοραῖς τοῦ Τουρκεστάν, ὅπου ὁ νομὰς ἐπρομηθεύετο τὰ σιδηρᾶ του ὅπλα, τὰ δερμάτινα ἀντικείμενα, ὧν εἶχε χρείαν, πολυτελῆ ἐφίππια καὶ κοσμήματα.

Ἀναμφιβόλως ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ Τουρκεστὰν ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐδιδάχθησαν οἱ τοῦρκοι παρ' αὐτῶν νέα τινὰ διδάγματα, ὡς πρὸς τὸν ὁπλισμὸν καὶ τὴν γεωργίαν· καὶ ἔκαμαν τὴν γνωριμίαν μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Περσίας καὶ Συρίας. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, πάντως ὄχι πάντες, ἀπεδέχθησαν τότε τὸν ἰσλαμισμόν [2]. Ἰδοὺ λοιπὸν ποία ἦτο ἡ ψυχικὴ προπαρασκευή, πρὸς προσαρμογὴν εἰς ἀνώτερον πολιτισμόν, ἣν τὸν ἔνδεκατον αἰῶνα ἐξελθόντες ἐκ τοῦ Τουρκεστὰν οἱ Σελδζοῦκοι συναπεκόμιζον. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ σημειωθεῖσα αὕτη πρόοδος δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ πολιτισμὸς τῶν νομάδων τοῦ Τουρκεστὰν δὲν ἠδύνατο εὐκόλως, ταχέως, νὰ τροποποιηθῇ ἕνεκα τῆς μεγάλης μονοτονίας καὶ ὁμοιομορφίας τῶν βιωτικῶν ὅρων τῆς ἀπεράντου ταύτης πεδιάδος [3].

Ἡ ἠθικὴ διάσεισις ἥτις ἔμελλε νὰ συνεπαγάγῃ ἀναστάτωσιν τῆς ψυχῆς των προώριστο νὰ λάβῃ χώραν κυρίως ἐν τῇ παρακειμένῃ Περσίᾳ. Διαβάντες δηλαδὴ οἱ τοῦρκοι εἰς τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ἰράν, ἐν μέσῳ χώρας ἄλλης φύσεως, ἐν μέσῳ ἄλλου περιβάλλοντος, εἶχαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ διδαχθοῦν, νὰ μεταμορφωθοῦν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἰρανικοῦ πολιτισμοῦ, διαφόρου τοῦ ἰδικοῦ των [4]. Ἐν Περσίᾳ οἱ Σελδζοῦκοι μεθίστανται εἰς μόνιμον βίον, ἀποδέχονται τὰς ἐγχωρίους ἐθνικὰς μορφὰς τῆς τέχνης καὶ δημιουργοῦν ἐξ αὐτῶν νέον τύπον μνημείων [5]. Γασναβίδαι τοῦρκοι καὶ Σελδζοῦκοι ἐναμίλλως μετέσχον τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ Ἰράν. Ἀλλ' οἱ Σελδζοῦκοι, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος, ὡς εἴπομεν, ἅμα κατακτήσαντες τὸ Χορασὰν δὲν ἀντήλλαξαν εὐθὺς ἀμέσως τὰς ἀρχαίας των βιωτικὰς συνηθείας πρὸς τὰς τῶν

---

[1] N. Jorga Αὐτόθ. σ. 9 - Fr. Ratzel Αὐτόθ. 547.

[2] N. Jorga Αὐτόθ. σ. 21.

[3] Elisée Reclus, L' homme et la terre, Τομ. Α', Paris, 1905, σ. 380.

[4] Elisée Reclus Αὐτόθ. σ. 352, 380.

[5] Heinrich Glück und Ernst Diez, Die Kunst des Islam, Berlin, 1925, σ. 41 ἑ.

ὑπηκόων των Ἰρανίων. Ὡς ἐλεύθεροι πολεμισταὶ ἐδέχθησαν ἐν πρώτοις τὴν καταβολὴν τοῦ χαρατσίου τῶν ὑπηκόων των. Οἱ ἀρχηγοὶ των ὅμως Σελδζουκίδαι δὲν διενοοῦντο νὰ ἐποικίσωσιν ἐνταῦθα τὸν λαόν των, νὰ διανείμωσι τὴν γῆν, ὡς πρό τινων αἰώνων οἱ Γερμανοὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ παγκοσμίου ῥωμαϊκοῦ κράτους τὸ σύστημα τοῦτο ἐφήρμοσαν, νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς κατοικίας τῶν Ἰρανίων ἀστῶν, ὡς εἶχον πράξει οἱ Ἄραβες ἅμα κατακτήσαντες τὴν Ὑπερωξειανήν [1]. Ἀπὸ τῆς καταστάσεως λαοῦ ποιμενικοῦ καὶ ληστρικοῦ ζῶντος ἐντὸς ἀπεριορίστου ἐκτάσεως ἐδαφῶν, οὐδεμία φυλὴ δύναται ἀμέσως ν' ἀνυψωθῇ εἰς θέσιν ἐργαζομένου λαοῦ, ὅστις μόνον εἰρήνην καὶ τάξιν ζητεῖ, ἵνα πολλαπλασιάζῃ τὰς οἰκονομίας του καὶ ἀναπτύσσῃ τὸν πολιτισμόν του. Ἡ νίκη ἄρα τῶν Σελδζούκων ἐν Χορασὰν ἐπήγαγε μόνον τὸν διορισμὸν τούρκων τινῶν διοικητῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας του· ἀλλ' οὐδεμίαν ἐποίκισιν, οὐδεμίαν προσπάθειαν πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς, ἢ τῶν φυσικῶν πηγῶν παραγωγῆς. Ἠδύνατο μόνον νὰ προπαρασκευάζῃ αὕτη μίαν νέαν νίκην· ὅπερ καὶ ἔγινε. Τοιουτοτρόπως κατ' ἔτος προϋχώρουν περαιτέρω οἱ Σελδζοῦκοι ἐν τῇ κατακτήσει νέων χωρῶν, ἐφ' ὅσον ἐπήρκει πρὸς τοῦτο ἡ δραστηριότης καὶ ἡ δύναμις τῆς φυλῆς των, ἕως οὗ ἔφθασαν εἰς Μ. Ἀσίαν.

Ἐνταῦθα ἐπετάχυνε τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου τῶν Σελδζούκων, πλὴν τῆς ψυχικῆς προπαρασκευῆς ἣν ἀπὸ τοῦ Τουρκεστὰν εἶχον, καὶ ὁ παράγων τῆς ἐμπορίας. Δεξιοὶ ἔμποροι οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας θὰ περιεστοίχισαν τὰς κατασκηνώσεις τῶν Σελδζούκων ἀπὸ τῆς πρώτης των ἐμφανίσεως, ἵνα πωλῶσιν εἰς αὐτοὺς εἴδη τοῦ ἐμπορίου, ὧν εἶχον ἀνάγκην καὶ ἀγοράζωσι τὰ προϊόντα των. Ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον σήμερον Κινέζοι πρὸ παντὸς ὡς μεταπράται διεισδύουν εἰς τὰς στέππας τῶν Κιργίσων τῆς δυτικῆς Ἀσίας, εἰς δὲ τὰς τῶν Τουρκομάνων Ἰνδοὶ καὶ Ἄραβες [2].

Ἔρχομαι τώρα εἰς τὴν ἐξέτασιν ἄλλου ζητήματος, ὅπερ ἀνωτέρω ἔθιξα· τὶς ὁ βαθμὸς τῆς ὑπὸ τῶν Σελδζούκων δεκτικότητος τῆς ἐπιδράσεως τοῦ βυζαντινοῦ ἐν Μ. Ἀσίᾳ περιβάλλοντος. Ἐν πρώτοις σήμερον παρὰ τοῖς νομαδικοῖς λαοῖς ἡ ἐποφθαλμίασις ἀεὶ καλυτέρων γαιῶν πολλάκις γίνεται αἰτία συγκλονιστικῶς ἀνατρεπτικῶν μεταναστεύσεων. Οὕτω π. χ. τὰς μελανογαίους στέππας τῆς νοτίου Ῥωσσίας Tschernosom ἐποφθαλμιοῦν οἱ νομάδες τῶν πρὸς ἀνατολὰς κειμένων μακρὰν ἁλμυρῶν στεππῶν· τὰς εὐφόρους πεδιάδας τῆς Κίνας οἱ κάτοικοι τῆς κεντρικῆς τραχείας Ἀσίας κ.ο.κ. Κατὰ τὰς τοιαύτας μεταναστεύσεις οἱ νομάδες ἐπέρχονται, ἐκδιώκουν, ἐξολοθρεύουν ἢ ἀ-

---

[1] N. Jorga Αὐτόθ, σ. 33 ἑ.

[2] Fr. Ratzel Αὐτόθ. σ. 548 - Νικήτα Ἀκομινάτου ἔκδ. Bonn. 50 Χριστιανῶν ἐσμοὶ... τοῖς Ἰκονιεῦσι τούρκοις ἐπιμιγνύμενοι... τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν ἐν πλείοσι προσεσχήκασιν (ἔνθα Ἰκονιεῖς νοοῦνται καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ Ἰκονίου καὶ ἔξω τοῦ ἄστεως).

πορροφοῦν ἐξαντλητικῶς τοὺς ἄλλους καὶ ἐγκαθίστανται εἰς τὰς θέσεις τῶν ἡττημένων. Οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ ἡ μεταναστευτικὴ κίνησις γίνεται αἰτία μιᾶς μίξεως ποικίλης νομαδικῶν φυλῶν [1]. Ἐξ ἄλλου, ἐλατήριον διαρκοῦς μεταναστεύσεως νομάδων εἶναι καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς διατροφῆς των, εἴτε συνεχῶς ἐκδηλουμένη, εἴτε προσωρινῶς, εἴτε τοπικῶς περιωρισμένη εἴτε εἰς εὐρύτερον κύκλον. Διότι δὲν εἶναι σπάνιος σήμερον παρὰ τοῖς νομαδικοῖς λαοῖς ὁ λιμὸς καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ φθορὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται παρ' αὐτοῖς ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ὑγρασίας τῆς γῆς. Ἡ διατροφή των οὕτω δὲν εἶναι πάντοτε ἐξησφαλισμένη.

Ἡ φυλή, κατὰ ταῦτα, τῶν Σελδζούκων καὶ πρὸ τῆς ἐκ Τουρκεστὰν ἐξόδου της εἶναι ἀδύνατον νὰ βεβαιωθῇ ὅτι δὲν ἦτο ἀνομοιογενής. Ἐπετείνετο δὲ ἡ τοιαύτη ἀνομοιογένεια αὐτῆς ἐν Μ. Ἀσίᾳ διὰ τῆς ἀδιακόπου μεταναστεύσεως ἀεὶ νέων νομάδων ἐκ Τουρκεστάν [2]. Ἑπομένως ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιδράσεως τοῦ βυζαντινοῦ περιβάλλοντος θὰ ἦτο διάφορος κατὰ φράτρας τῶν λεγομένων Σελδζούκων. [3] Ἐντεῦθεν, ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἐμφανίζονται εἰς τὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας μόνιμον οἴκησιν ἔχοντες, ὡς τοῦτο καὶ ἐν Περσίᾳ ἔγινεν, ἄλλοι δὲ ἐν ὑπαίθρῳ γνησίως νομαδικὸν βίον ἄγοντες καὶ ἄλλοι μεταστάντες εἰς τὸν γεωργικὸν βίον. Οὐδὲ πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὅταν ἀφ' ἑνὸς ἀποδίδεται εἰς τοὺς Σελδζούκους ἡ καταστροφὴ καὶ ἐρήμωσις τῆς Μ. Ἀσίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀναγνωρίζεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἱκανότης εἰς ἀποδοχὴν ξένου πολιτισμοῦ, ὡς εἰς τοὺς Ἄραβας καὶ πάντας τοὺς νομαδικοὺς λαούς [4]. Ἡ δὲ συμβίωσις τῶν ἑλλήνων, ἢ ἑλληνιζόντων, μετ' αὐτῶν, σὺν τῷ χρόνῳ εὗρεν εὐκαιρίαν, ὡς ἀνωτέρω εἶπα, νὰ πραγματοποιηθῇ, ὑφ' οὓς ὅρους ἐξετέθη τόσον ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, ὅσον καὶ ἐν ταῖς πόλεσι. Ἐκ ταύτης, προέκυψεν ὁ γλωσσικὸς ἐκτουρκισμὸς τῶν ἀπομονωθέντων ἐν τῷ κεντρικῷ ὀροπεδίῳ ἑλλήνων. Ἡ δὲ γλῶσσα τῶν Σελδζούκων τούρκων ἣν προσέλαβον οἱ ἕλληνες, δὲν ἦτο διάφορος τῆς τῶν λεγομένων πρωτοοθωμανῶν Τούρκων. Ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν ἐπὶ μέρους τουρκικῶν φύλων βεβαίως ὑπῆρχον διαλεκτικαὶ ἀποχρώσεις, αἵτινες τῷ χρόνῳ ἄλλοτε ἐνετάθησαν, ἄλλοτε ἐξηλείφθησαν [5].

---

[1] Fr. Ratzel Αὐτόθ. 389.

[2] Helmolts Αὐτόθ. Τόμ. Β'. σ. 371.

[3] Ἐννοῶ τὴν πολιτικὴν διάρθρωσιν τῶν νομάδων ἐξ οἰκογενείας, γένους (sjok τουρκιστί), φράτρας (Khoton Aul), φύλου. Ἰδὲ Fr. Ratzel Αὐτόθ. 555 ἑ.

[4] Heinrich Glück und Ernst Diez, Αὐτόθ. σ. 41.

[5] Enzyklopädie des Islam Τόμ. Δ' σ. 994.